

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)

Oerlemans, F.J.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Oerlemans, F. J. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

32 In rustig vaarwater

Tot 1 oktober 1896 verbleef Kloos, zoals we zagen, bij Van Eeden aan de Nieuwe 's-Gravelandseweg in Bussum. Daarna woonde hij in een gemeubileerde zit-slaapkamer en pension bij de familie Linn in Villa Parkzicht even verderop in Bussum. Van Eeden was van mening dat het goed ging met Kloos. 'Hij verdorde naar de dood,' noteerde Van Deyszel diezelfde maand in een van zijn dagboeken. Met de f 50,- die Kloos maandelijks van zijn uitgever ontving, kon hij geen kant uit, maar hij voelde zich naar eigen zeggen sterk en gezond en hunkerde naar wat afwisseling in zijn leven. Tot Kloos' grote verrassing zocht het Tweemaandelijksch Tijdschrift in de persoon van Van Deyszel, toenadering, maar Kloos hield voorlopig de boot af. Met Kloos' affaire met Lucie Broedelet zijn we wat vooruitgelopen in de tijd. We keren nu terug naar het voorjaar van 1897.

32.1 Een oude bekende

Kloos raakte meer en meer geïsoleerd van de wereld rondom hem. De tegenstelling tussen het nachtelijke meeslepende Amsterdamse leven, waar Kloos zich enige tijd in had gestort, en de voortkabbellende gezapigheid van het dorpse leven van de 'gearriveerde' burgerij kon niet groter zijn. Sinds zijn tijdschrift zich had afgewend van iedere politieke signatuur en zich beperkte tot de wereld van de literatuur, raakte Kloos' tijdschrift ogenschijnlijk wat achterop en raakte Kloos zelf meer en meer vereenzaamd in het Gooise dorp Bussum.

De tijd lag ver achter hem dat het debat over de socialistenkwestie en de publicaties over de Billiton-zaak er werkelijk toe deden.⁸⁷⁵ Van der Goes en Tak zag hij al geruime tijd niet meer en de nachtelijke gesprekken in de Amsterdamse Pijp op een bovenkamer onder het genot van wat glazen drank, of het concipiëren van een nieuwe aflevering van het blad in café-restaurant Die Port van Cleve, waren niet meer dan een vage herinnering. Chap van Deventer, die uit een vorm van piëteit nog enig contact met Kloos onderhield, verdween helemaal uit zicht. Als docent scheikunde was hij benoemd aan het Willem III gymnasium te Batavia, en hij zou zich voorlopig niet meer laten zien. In het voorjaar van 1897 vernam Kloos via de arts Samson dat Van Deventers benoeming er was en dat hij binnenkort zou vertrekken.⁸⁷⁶

Heel Bussum meed hem zoveel mogelijk en Kloos zelf kwam eigenlijk de deur niet uit. Zo af en toe zat hij bij de Van Eedens of was te gast in Huize Villetta in Baarn bij Van Deyszel; veel meer afleiding was er niet voor hem.

Frans Erens, sinds '96 mederedacteur, gaf een jaar later het redacteurschap er voorlopig aan in verband met zijn benoeming tot griffier in Veghel. Kloos' enig overgebleven mederedacteur Hein Boeken nam nog wel eens 'de Gooise moordenaar' naar Bussum, maar daar werd Kloos ook niet vrolijker van. Boekens bezoeken beperkten zich uitsluitend tot

⁸⁷⁵ Zie: G. Buitendijk, 'Onze Oost. De Billiton-kongsi', , *De Nieuwe Gids* 2 (1887), p. 165-183.

⁸⁷⁶ 'Amice, de benoeming is gekomen. Ik moet gauw weg. Hotel Wisse, voorheen hotel Ernst Batavia, Amice, ik blijf te Batavia. [...] De reis was goed. Het is nogal warm hier. Groeten aan vrouw en kind.' Batavia 24/6/97 Samson-archief, Universiteitsbibliotheek Amsterdam, sign. Sam 47b.

gemopper over hun nieuwe uitgever Van Looy, waar ook Witsen zo langzamerhand over mee kon praten.⁸⁷⁷

In Kloos' bestaan was ieder bezoek welkom, en daar stond plotsklaps een oude bekende uit zijn Flanor-tijd voor de deur. Het was de megalomane Dr. H.C. Muller – in 1924 meende hij aanspraak te kunnen maken op de Nobelprijs voor de Vrede – die bij Kloos kwam 'solliciteren' naar een post bij diens tijdschrift. Met een hoofdstuk uit zijn geschrift *Vergelijkende Letterkunde* was hij de boer op en belandde zo bij Willem Kloos op Villa Parkzicht.⁸⁷⁸ De inmiddels ontslagen gymnasiumdocent beklaagde zich bij Kloos over de schandelijke behandelingen die hij steeds opnieuw moest ondergaan. Hij had geen baan en was - tot zijn groot ongeloof - voor het hoogleraarschap Nieuwgrieks gepasseerd en ook zijn publicaties werden alle genegeerd.

Het was 6 oktober 1898 toen Muller, met zijn zoon, Kloos in Villa Parkzicht te Bussum bezocht. Kloos zal hem die avond allerhartelijkst hebben ontvangen, maar verloor hem daarna ook spoedig weer uit het oog. Van Mullers zoon Joan is er een aardig verslag van dat bezoek met zijn vader op Willem Kloos' kamer aan de Parklaan, waar ook Hein Boeken met zijn verloofde arriveerden :

Mijn eerste kennismaking met Kloos was in het najaar van 1898 [...] toen ik hem met papa bezocht te Bussum, waar hij in een villa op een enkele zit-slaapkamer woonde. Het was daar 'n ontzaglijke rommel, boeken, tijdschriften en kranten lagen stapelhoog op de grond zodat men er nauwelijks kon lopen. Ik werd dan ook verzocht op 't bed te komen zitten, daar alle stoelen vol lagen. Er hing een dikke tabakswalm in de kamer. Kloos rookte hevig. Hij zat met 't hoofd op de arm geleund, als hij sprak je recht aan te kijken en redeneerde veel. Er kwam die dag ('t was geloof ik een zondagmiddag in de winter) ook nog bezoek van Dr. Hein Boeken en diens toenmalige verloofde Mej. Coorengel. Omstreeks denzelfden tijd – wij woonden toen nog en pension bij juffrouw van Steffen, F.C.Dondersstraat 29 bis te Utrecht – is Kloos een paar maal des zondags meen ik, bij ons op bezoek geweest, wandelde met ons en was heel gezellig, gewoon en zacht in zijn oordeel over anderen. Onder andere sprak hij over 't declameren van zijn verzen door Royaards' gescheiden eerste vrouw, Josephientje Spoor. Dit was in zijn ogen erbarmelijk slecht, "maar ik kon haar dat toch niet zeggen".⁸⁷⁹

Wie was deze oude Flanor-vriend H.C. Muller? Frank van der Goes moest in ieder geval weinig hebben van Muller. We maken even een flinke stap in de tijd. Op 14 juli 1938 werkte de *Nieuwe Gids*-er van het eerste uur achter zijn schrijftafel aan een brief voor de jonge neerlandicus Garmt Stuiveling. Hij schreef Stuiveling onder andere: 'Nog over H.C. Muller dit. Ik schreef al hoe dwaas hij zich aanstelde door zich te verbeelden dat hij in plaats van Kalff moest benoemd worden in Leiden. Maar je wilt je beroepen op zijn ontboezeming over

⁸⁷⁷ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 28 maart 1897, Witsenarchief, KB 75 C 51 C. De Gooise moordenaar was de benaming voor de tramlijn tussen Amsterdam en 't Gooi, die al heel wat slachtoffers had gemaakt.

⁸⁷⁸ Oerlemans en Janzen 2001.

⁸⁷⁹ Ibid.

Kloos. [...] Intusschen is uit je vorige brief gebleken dat je zijn naam niet kent – een volkomen begrijpelijk geval.⁸⁸⁰

Van der Goes was niet tevreden met de brief. Hij haalde er een streep door, maar bewaarde de brief wel. Stuiveling had bij het raadplegen van het Van der Goes-archief een brief gevonden, van een hem onbekende Muller. Deze brief uit 1910 intrigeerde hem. Muller schreef Van der Goes in de desbetreffende brief destijds:

Ge herinnert u wel de tijden van Ds. Perk op de Reguliersgracht te Amsterdam meen ik, en op het Haarlemmerplein. Ik maakte o.a. 't hof aan Dora en was veel met Jacques. Maar ik zag of hoorde toen nooit van Kloos. Na de dood van Jacques heeft Kloos Jacques als een soort banier in de hoogte gestoken. 't Komt mij voor dat hij veel te veel met Jacques schettert, afgezien nog daarvan dat z'n heelen toon en optreden in de laatsten jaren mij allermint bevalt. Wat weet gij uit Uw herinnering? Heeft hij volgens U 't recht om zoo met Perk te koop te lopen? 't Is maar een vraag.⁸⁸¹

Een curieus document, dat briefje van Muller. En wat de relatie Perk-Kloos betreft tot op grote hoogte juist ingeschat, vond Stuiveling, die kennelijk met graagte Mullers verhaal omarmde, waarin Kloos' rol in zijn relatie tot Perk gemarginaliseerd werd.

Daar was Van der Goes het niet mee eens: 'Wat Muller zich bijna 30 jaar later daarvan herinnerde kan ten eerste niet bijzonder zijn. Zich uit te geven als een vriend of als een jongeling die regelmatig bij de familie in huis kwam is een soort van opschepperij, die trouwens bij de manieren van H.C. goed paste,' riposteerde Van der Goes.⁸⁸²

Deze opmerking bleef niet zonder gevolgen want aan het subject van hun correspondentie, H.C. Muller, besteedde noch Stuiveling zelf, noch latere onderzoekers van de Beweging van Tachtig ook maar enige aandacht. Van der Goes was daar ongetwijfeld voor een belangrijk deel debet aan: hij afficheerde zich nu eenmaal graag als enige echte vriend in Perks korte leven. Jacques Perk dacht daar zelf toch anders over: 'Ik heb zes intieme vrienden van wie ik houd. Ising, Van der Goes, Muller, v.d.Voort, Mesquita en Van Ruyven. Dat zijn 3 studenten en 3 artisten. H.C. Muller is dichter tevens evenals Mesquita,' schreef hij aan vriend nummer zeven in Dordrecht Chap van Deventer.⁸⁸³ De Haagse Carel Vosmaer, redacteur van de *Nederlandsche Spektator*, schreef hij over zijn 'amice' H.C. Muller, niet veel later: 'Hij is een beetje verbitterd in de wereld, omdat hij de zwakheid heeft eierzuchtig te zijn en gevoelig in zijn eierzucht gefnuikt werd, toen voor een paar jaren zijn eerste bundel *Gedichten* werd doorgehaald op een jammerlijke manier. [...] Toch is 't een man, die meer eer verdient, dan hem gegeven wordt.'⁸⁸⁴

Met de oprichting van het literaire gezelschap Flanor stapte de 25-jarige classicus en dichter Hendrik Clemens Muller de Amsterdamse bohème van hele en halve kunstenaars binnen om daar na enige jaren weer uit te verdwijnen. In het midden van de jaren tachtig raakte de

⁸⁸⁰ Briefconcept Frank van der Goes aan Garnt Stuiveling, d.d. 14 juli 1938, IISG, V.d. Goes archief 906.

⁸⁸¹ Brief van H.C. Muller aan Frank van der Goes, d.d. 10 februari 1910, IISG, V.d. Goes archief 906.

⁸⁸² Briefconcept Frank van der Goes aan Garnt Stuiveling, d.d. 14 juli 1938, IISG, V.d. Goes archief 906.

⁸⁸³ Stuiveling 1959, p. 194-195.

⁸⁸⁴ Stuiveling 1958 (*Briefwisseling*), p. 58.

vrijdenker, zelf afkomstig uit een bourgeois milieu, beriid met Multatuli, ijverde voor algemeen kiesrecht en werd aanhanger van Domela Nieuwenhuis. Hij ontwikkelde zich tot pleitbezorger van het Nieuwgrieks en maakte tevergeefs aanspraak op een leerstoel voor zowel het Nieuwgrieks als de Nederlandse taal- en letterkunde. Talloze malen raakte hij verwickeld in ruzies. Als dichter mislukte hij en met Flanor brak hij. Hij kwam tegenover Domela Nieuwenhuis te staan en kreeg na vele ruzies uiteindelijk zijn ontslag als classicus van het Amsterdamse stedelijk gymnasium.⁸⁸⁵ Na Kloos' dood rekende Jeanne Kloos H.C. Muller tot een van de vijanden van haar man. Daar hielp geen lieve zoon aan die haar bestookte met zijn brieven waarin hij haar van het tegendeel trachtte te overtuigen.⁸⁸⁶

Terug naar de zesde oktober 1898.

Diezelfde avond ging Muller ook nog even langs bij de Van Eedens, die immers om de hoek woonden. Maar Van Eeden moest er kennelijk niets van weten zoals uit Mullers briefje aan Kloos van een dag later bleek: 'Amice, dank U nogmaals zeer voor de goede ontvangst. Het speet mij, maar door de wijze waarop Van Eeden mij hedenavond (toen ik U verliet) ontving, moet ik wel opmaken, dat mijn bezoek hem niet zeer aangenaam was. Ik ben door 't ongeluk een beetje fijngevoelig geworden. Hier tevens een voorlopig schema van mijn lezingen in Den Haag.'

Onder aan de brief krabbelt Muller er nog even bij: 'Gaarne wil ik meewerken aan Uwen N. Gids bij gelegenheid.' Daar zou het nooit van komen, ondanks het sonnet waarmee hij Willem Kloos verblijdde en Muller met de volgende vier regels inzette:

Ik heb u soms miskend, maar nooit gesmaad,
O man van hartstocht in dit koud klein landje,
Die bergen droomt waar slechts een heuvelrandje
Uw woeste omarming, Noordsche zee, weerstaat

Uit zijn gesprekken met Kloos had Muller al snel begrepen dat de *Nieuwe Gids*, die zich uitsluitend op de literatuur richtte, in zwaar weer verkeerde. Dat bracht hem ertoe Van Deysse, een van de twee redacteuren van Kloos' concurrent het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, het volgende voorstel te doen:

Amice, De Gids weigert voortdurend artikelen van mijn hand. Het blijkt helaas te wezen een clubje zonder eenige breedte van blik. Daarom roep ik U toe: *Herenigt* U. Kunt gij niet met het Tweem. Tijdschr. met De Nieuwe Gids hereenigen, en zulk een flink tijdschr. maken naar *vorm en inhoud* dat de Gids geheel achterop raakt? Het is eenvoudig een schande dat mijne art. voortdurend worden geweigerd. Met Kloos en U en mij aan 't hoofd, en daarbij als medewerkers de beste jongeren in kunst en wetenschap, zouden wij een prachtig tijdschr. kunnen maken.⁸⁸⁷

⁸⁸⁵ Oerlemans en Janzen 2001.

⁸⁸⁶ Ibid.

⁸⁸⁷ Brief van H.C. Muller aan Lodewijk Van Deysse, d.d. 28 januari 1899, in: Oerlemans en Janzen 2001.

Muller kon praten als Brugman, maar niemand uit de kring van voormalige Flanor-vrienden nam hem ook maar enigszins serieus.⁸⁸⁸ Datzelfde gold ook voor Kloos, die zich op Villa Parkzicht 'een beetje zat te verdommen', maar geen enkele behoefte had aan een hernieuwde omgang met Muller. Kloos had in Bussum weliswaar enige nieuwe kennissen opgedaan, zoals Broedelet en Verster, maar tot een vriendschap kwam het nooit. Boeken was eigenlijk de enige van het hele stel, weliswaar mopperend over het blad en de uitgever, die zich regelmatig op de Parklaan aandienende. Daarnaast probeerde Boeken zijn leven op het juiste spoor te houden dat zonder Willem ogenschijnlijk aardig lukte. Na de enerverende jaren met Kloos verlangde Boeken naar een beetje rust in zijn bestaan, en juist toen kruiste een 'Coorengeltje' zijn pad.

32.2 Precies fluweel

'Hein heeft zóo'n lief meisje, precies fluweel,' schreef Arnold Ising naar de Eemnesserhoog in Baarn.⁸⁸⁹ Het duurde nog een hele tijd voordat Boeken zich met zijn meisje publiekelijk vertoonde. Zeker een halfjaar na nu hun eerste kennismaking verscheen Boeken met zijn verloofde in de Amsterdamse Stadsschouwburg. Het was een van de zeldzame momenten dat ook Kloos zich in de hoofdstad bevond. Kloos trof Boeken en Dientje in de Amsterdamse schouwburg waar ook zijn vroegere vriend Verwey, die hij overduidelijk negeerde, Isaac Israëls en Jan Veth zich vertoonden.

De actrice Jacqueline Sandberg, de latere echtgenote van de acteur Royaards, die zich bij het gezelschap van Kloos en de zijnen voegde, ontmoette die avond uiteraard het verloofde paar, maar zij had vooral oog voor de dichter Kloos, over wie zij Van Deyssel schreef: 'Kloos zijn spreken deed me veel aan jou denken, zooals hij aan het meisje van Boeken vroeg of zij zijn plaats wilde hebben, maar dat de stoel warm was. Hij vond Verwey een bejaarde spekslager, die een standje van zijn vrouw gekregen had. Ik kan 't niet helpen dat ik dit allemaal hoorde.' Dientje was een hartelijk en intelligent meisje, zo meende zij, met wie Hein zeker gelukkig zou worden.⁸⁹⁰

Freule Sandberg, die zich veel in het Gooi vertoonde, werd door Van Deyssel al spoedig op het dak van Van Eeden gestuurd waar Kloos op dat moment nog domicilie hield. Van Eeden vond die freule Sandberg maar niks. Het was weliswaar een mooi meisje en jong, maar ook dweperig en een vereester van Van Deyssel en Kloos, en 'een van dat spoedig mee te sleepen soort dat al veel kwaad gesticht heeft', vertrouwde Van Eeden zijn dagboek toe.⁸⁹¹ Aan Van Deyssel schreef Van Eeden dat Kloos en ook hij haar bekoorlijk en lief vonden en dat zij met z'n drietjes naar Hilversum hadden gewandeld.⁸⁹² De freule zelf herinnerde zich dat die wandeling uit een en al kuilen en hobbels bestond en dat Kloos – toch al niet zo'n wandelaar en natuurvriend - wanhopig aan Van Eeden gevraagd had: 'Duurt dit nog lang.

⁸⁸⁸ Van Deyssel en Kloos besloten met ingang van 1 januari 1909 de twee tijdschriften samen te voegen. Het *Tweemaandelijks Tijdschrift* was inmiddels (sinds 1902) omgedoopt tot de *XXe Eeuw* en zou als *De Nieuwe Gids* verdergaan. Verwey was al in 1904 als redacteur teruggetreden en zou een jaar later *De beweging* oprichten. Zie onder meer: Bakker 1985, p. 44-52; 60-66.

⁸⁸⁹ Brief van Arnold Ising aan Karel Alberdingk Thijm, d.d. 6 december 1897, in: Prick 1968, dl. II, p. 272.

⁸⁹⁰ Brief van Jacqueline Royaards-Sandberg aan Lodewijk van Deyssel, d.d. [26] maart 1898, in: Royaards-Sandberg 1981, p. 210-211.

⁸⁹¹ Van Eeden 1971, dl. I, 8 juni 1896, p. 376-377.

⁸⁹² Prick 1981, 5 en 7 juni 1896, p. 304-305.

Fré?⁸⁹³ Verder schreef ze Van Deyssel dat zij Kloos heel stil had gevonden en dat hij haar met die vreemde ogen strak had aangekeken.⁸⁹⁴

Ook Kloos' trouwste vriend Hein Boeken was wat stil aan het worden, zo meenden de vrienden. De drinkebroer Hein leek na de dronkenmanjaren met Kloos een ander mens aan het worden. In juli 1897 vertrouwde hij Betsy, Willem Witsens echtgenote, toe dat hij een vriendin had 'wier lot zich in de laatste tijden enigszins aan het mijne, in spijt van alle tegenspoed, is begonnen te verbinden'.⁸⁹⁵ En natuurlijk kwam Dientje, die naar Witsens oordeel heel vriendelijk en innemend was, spoedig mee naar Ede.

Sinds zijn relatie met Dientje was Boeken meer dan vroeger bereid voor zichzelf op te komen, want de belangen van Willem waren niet de zijne, vertrouwde hij Witsen toe. 'Het is mij alleen te doen om een enigszins redelijke beloning voor een geregelde afzet van mijn werk te krijgen.' Bovendien, zo stelde Boeken vast, ging Willem volstrekt zijn eigen gang en nam zijn advies geen moment serieus.⁸⁹⁶ Veel tijd kon Boeken overigens niet besteden aan *De Nieuwe Gids*. Hij werkte met vernieuwde energie aan zijn dissertatie en had ook weer bijlesklanten.

Toen Boeken in januari '99 weer eens bij Kloos in Bussum op visite was - ze hadden elkaar al weer enige tijd noch gezien noch gesproken - constateerde hij in Kloos een opmerkelijke verbetering. Het was alsof Kloos uit de dood was opgestaan: 'Het is bepaald een vriend die wij weer terug hebben gekregen'.⁸⁹⁷ Ook Van Eeden, die met Boeken toch als een autoriteit mocht gelden als het over het 'zielenleven' van Kloos ging, was van mening dat de toestand van Kloos aanzienlijk was verbeterd.⁸⁹⁸

Het is veelzeggend dat de twee direct betrokkenen, los van elkaar, een zo opmerkelijke verbetering bij Kloos waarnamen. Van Eeden constateerde dat al in april 1898 en Boeken in januari 1899. Kloos zelf, zoals we eerder zagen, voelde zich eerder dertig dan achtendertig. Dit alles ondersteunt niet het later zo vaak geschetste beeld van de door drank en elektroshocks aangetaste halfwaanzinnige Kloos dat de laatste jaren zo dikwijls werd uitgevent.

Terug naar Kloos' kroniek van datzelfde jaar waarin hij Van Eeden voluit had geprezen naar aanleiding van zijn recentelijk verschenen *Enkele Verzen*, waaronder het bekende 'Ik heb de witte water-lilie lief, / daar die zoo blank is en zoo stil haar kroon / uitplooit in 't licht. / Rijzend uit donker-koelen vijvergrond, / heeft zij het licht gevonden en ontsloot / toen blij het gouden hart./ Nu rust zij peinzend op het watervlak / en wenscht niet meer'

Poëzie schrijven, zo betoogde Kloos in zijn kroniek

is niet woorden naast elkaâr zetten, zóó, dat zij, door een beetje op-en-neêrgaand bewegen der opeenvolgende lettergrepen, in een soort rhythmus komen te staan,

⁸⁹³ Royaards-Sandberg 1979, p. 33.

⁸⁹⁴ Jacqueline Royaards-Sandberg aan Lodewijk van Deyssel, d.d. 21 juni 1896, in: Royaards-Sandberg 1981, p. 28.

⁸⁹⁵ Brief van Hein Boeken aan Betsy Witsen-van Vloten, d.d. 10 juli 1897, Witsenarchief, KB Den Haag, 75 C 51

⁸⁹⁶ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 6 juni 1898, Witsenarchief, KB 75 C 51.

⁸⁹⁷ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 26 januari 1899, Witsenarchief, KB 75 C 51.

⁸⁹⁸ Van Eeden 1971, dl. I, 16 en 24 april 1898, p. 435-436.

waar men dan alles in los mag laten, wat ons in het hoofd, of ook maar in de vingers komt. Neen, wie niet waarachtiglijk diep-inwendig geëmotioneerd is, wie niet iets diep voelt en den sterken drang heeft dat gevoel te uiten, is niet werkelijk dichter, en late af te spelen met klanken en rijmen, die 't gehoor slechts streelen, want dichter is slechts hij, die inderdaad gevoeld heeft datgene, wat hij schrijft. [...] In dit licht gezien, zijn dees Enkele Verzen van Frederik van Eeden een der schoonste boeken, die dit achttienjarig tijdvak onzer nieuwere letteren ons tot dusverre gaf. Als stille, witte bloemen, die, onzichtbaar ademend, hun heilig leven vieren, liggen deze verzen en leven voor altoos.⁸⁹⁹

Mogelijkerwijs was de milde stemming waarin Kloos verkeerde toen hij over Van Eedens verskunst schreef, mede ingegeven door Kloos' drukke correspondentie met een Haagse dame die ook al poëzie schreef. Kloos zou spoedig ervaren hoe bedreven zij daarin was. In diezelfde tijd ondersteunden de twee Willemen, Kloos en Witsen, vriend Hein Boeken als zijn paranimfen toen hij begin juli 1899 promoveerde op het proefschrift *Adnotationes ad Apuleii Metamorphoseon Lib. XI*. Nu dit achter hem lag, werd het tijd voor Boeken om met Dientje te trouwen. Ook Kloos zou zich spoedig daarna serieuzer op de liefde storten.

32.3 Kloos verliefd

'Ja, beste Wim, ik ben ronduit gezegd in de wolken,' vertrouwde Kloos begin april 1899 zijn vriend Witsen toe.⁹⁰⁰ De romance was begonnen met een briefje van een drieëntwintigjarige Haagse, waarin zij aan de bijna veertigjarige hoofdredacteur van *De Nieuwe Gids* wat verzen stuurde:

Geachte Heer, Nu zult U wel verbaasd zijn, dat ik met mijn nietig werk bij U durf komen. Maar ik vraag U heel vriendelijk niet boos te willen zijn, – hoe weet ik, wat mijn dichten absoluut waard is, wanneer ik het eenig ware oordeel niet heb ingeroepen? Daarom kom ik bij U met mijn verzoek; wil bijgaande verzen lezen. Ik zal U zoo hartelijk dankbaar zijn, en me geheel aan Uw uitspraak onderwerpen. Zijn ze waardeloos, mag ik ze dan zoo spoedig mogelijk terug ontvangen? Dan hoef ik niet lang vergeefs in spanning te zijn. – U zult me mijn onbescheiden wagen niet àl te kwalijk nemen?⁹⁰¹

Kloos was in die zomermaanden nog vervuld van Lucie Broedelet en liet Jeanne lange tijd in spanning. Nadat hij in oktober in Den Haag met de Broedelets een voorstelling van Lucies *Idylle* had bijgewoond en hem duidelijk werd dat een engagement met Lucie heel wat minder in de lijn van verwachting lag dan hij had gehoopt, nam Kloos in november, zo'n vier maanden later, de moeite haar te antwoorden. Heel plezierig was het voor de freule dat Kloos haar verzen volstrekt niet slecht vond:

⁸⁹⁹ Kloos, 'Literaire Kroniek', in: *De Nieuwe Gids*, Nieuwe Reeks, IVe jaargang 1899, p. 56-60.

⁹⁰⁰ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 6 april 1899, Witsenarchief, KB 75 C 51.

⁹⁰¹ Kloos en Jeanne Reyneke van Stuwe 1927, d.d. juli 1898, p. 3.

Geachte Freule, Lang heb ik gewacht, met U te antwoorden, waarvoor ik U mijne beleefde excusus aanbied. Maar het was eenigszins moeielijk voor mij, U te antwoorden, omdat er zoo'n groot verschil is tussen de verzen, die mij van Uw hand gewierden, en de vele, die mij van andere zijden ter beoordeling worden gezonden. Het artistieke willen Uwer verzen is zóó gedistingeerd, er staan dingen in, die van zóó delicaat zien en voelen getuigen, dat ik in het onzekere bleef verkeerden, of ik Uwe inzending op zou nemen of niet. Nu mijne indrukken een beetje bij mij bezonken zijn, veroorloof ik mij thans echter, U ronduit te bekennen, dat gij ongetwijfeld veel aanleg hebt, en dat gij bij doorgezette studie en zelfvolmaking zeker eens een uitnemende dichteres zult kunnen worden.

Kloos adviseerde haar vervolgens haar verzen, waar hij bijzonder mooie regels in aantrof – 'Het weidegroen waast heen / In kleurloos-treurende eenzaamheid' – liever nog niet te plaatsen, maar nog even te wachten en dan tevoorschijn te komen als een ware dichteres.⁹⁰² De volgende dag schreef ze naar Bussum dat ze innig gelukkig was met Kloos' brief, maar in weerwil van zijn advies moest bekennen dat er spoedig een dichtbundeltje zou verschijnen. En, zo vervolgde zij in haar brief aan Kloos, geschreven op een zondagmorgen:

Heb ik 't wel goed genoeg gezegd in mijn geëmotioneerd, haastig schrijven, wel volkomen weergegeven mijn heerlijk- gelukkig gevoel, dat ik aan U te danken heb, de overstelping van vreugde, die ik bij de lezing van Uw brief ondervond?⁹⁰³

Twee weken later, op 5 december 1898, viel bij Kloos Jeanne *Impressies* op de deurmat. In haar begeleidend briefje vroeg zij hem of hij haar boekje in de komende aflevering van *De Nieuwe Gids* wilde bespreken.⁹⁰⁴ Natuurlijk voldeed de redacteur van *De Nieuwe Gids* aan haar verzoek en schreef haar al op 17 december wat zo'n beetje de toon was van zijn bespreking.

De algemeene geest dier aankondiging wordt het beste weergegeven door de volgende zinsneden eruit, die ik mij veroorloof hier voor U te citeren: 'Het boekje is eerbiedwaardig van echtheid en tot ontroerens toe sympathiek.'⁹⁰⁵

Kloos kon er kennelijk geen kant mee op en verschool zich in een tamelijk nietszeggende aanprijzing. Daarentegen was Van Halls oordeel in zijn 'Letterkundige Kroniek' van diezelfde maand in *De Gids* vernietigend. 'Nergens,' zo schreef Van Hall, 'als in poëzie is het dilettantisme, het knutselen en knoeien met maat en rijm, het krachteloos en gedachteloos deunen, het napraten en het flauw praten, zoo ondragelijk.'

Daarom had Mejuffrouw Jeanne Reyneke van Stuwe best gedaan hare *Impressies* te bewaren voor hare familie, voor goede vrienden en vriendinnen, die misschien, geroerd door het teër gevoel en het hartstochtelijk verlangen dat er uit spreekt, naar

⁹⁰² Ibid., d.d. 9 november 1898, p. 3-5.

⁹⁰³ Ibid., d.d. 10 november 1898, p. 5-6.

⁹⁰⁴ Ibid., d.d. 5 december 1898, p. 6-7.

⁹⁰⁵ Ibid., d.d. 17 december 1898, p. 7-8. Zie ook: Kloos, 'Literaire kroniek', januari 1898, p. 294-295.

de meerdere of mindere artistieke waarde van deze verzen geen onderzoek zullen doen. Maar zoolang de jonge verzenschrijfster voor de aandoeningen van een jong hart, voor zijn liefdedrang en zijn teleurstellingen, geen meer ongemeene uitdrukking weet te vinden, zoo weinig relief weet te geven aan het beeld van haar keus, zoo weinig oor heeft voor dichterlijke taal dat zij op de eerste bladzijde van haar bundel schrijven kan: 'O, ik wil alles zijn *u ten gerief*', zoolang zij den versvorm – waartoe zij, in jongen overmoed, nog wel dien van het koninklijk sonnet koos – zoo weinig meester is, dat telkens de versregels hinken en horten en uit het lood zakken, trede zij niet naar buiten, vrage zij niet voor hare ontboezemingen in verzen de aandacht, die alleen het ernstige, rijpe kunstwerk het recht heeft te vragen.⁹⁰⁶

Kennelijk zag haar Haagse uitgever Veenstra kans – gezien de jubelstemming waarin zij verkeerde naar aanleiding van Kloos' nietszeggende briefje - Van Halls' bespreking te verdonkeremen of Jeanne negeerde die bespreking eenvoudigweg en hechtte heel wat meer waarde aan de woorden van de dichter Kloos:

O, kon ik U zeggen, zóó duidelijk en klaar als ik 't voel: de heerlijke geluksaandoening, de innige, volmaakte blijheid, die Uw brief van zoeven me gaf! O, kon U 't hooren, kon U 't maar hooren, mijn jubelen van dankbaarheid! mijn brief is zoo stil en beeldt zoo onvoldoend mijn voelen uit.⁹⁰⁷

Toen de januariaflevering inmiddels verschenen was, verraste zij de redactiesecretaris met een zending witte bloemen met het nadrukkelijke verzoek er niet voor te bedanken. Maar deze gelegenheid liet Kloos zich niet ontnemen. De dichter Kloos reageerde met het vers 'Op een geschenk van witte bloemen', dat hij haar, voorzien van een opdracht, per kerende post toezond en vervolgens opnam in de februariaflevering van zijn blad.⁹⁰⁸

Bloemen, wien onvermoede goedheid 't plaatsje
Gunde in 't vreemd-kleurige, witvlammig vaasje,
Bruin-sterk steunend uw vlekloos-reine pracht,
Bloemen, wat zoekt gij? Buigen daar uw kroontjes,
Lief-têer luistrend, hoe dees vreemde toontjes
Vriendlijk mijn vroom gemoed u toezingt zacht?

Neen... ach! Ik dwaal... 't is de dood reeds, die nader
Komt ál te gauw, opdat hij wreedlijk gader
Uw schoon bij 't Andre, wat hij henendroeg....
Maar toch, ik vraag u, wíjl 'k zacht-lief herdenke:
Gaat gij ook heen, als al andre geschenken...
Bloemen, ik vraag u: Wat welkt gij zoo vroeg?....

⁹⁰⁶ 'Letterkundige Kroniek', in: *De Gids*, jrg. 63 (1899), p. 367-368.

⁹⁰⁷ Kloos en Jeanne Reyneke van Stuwe 1927, d.d. 17 december 1898, p. 8.

⁹⁰⁸ *De Nieuwe Gids*, februari 1899, p. 337: 'Op een geschenk van witte bloemen'.

Sterf maar, als alles wat schoon is en teeder,
 Want met uw blaadjes vallen toch niet neder
 Hooge gedachten, die *gij* hebt gewekt,
 Door blanken bloemdos en geurende zoetheid,
 Dat 't echt-menschlijke, in onsterflijke goedheid,
 Altijd nog verderbloeit, hoog onbevlekt!⁹⁰⁹

Heel veel denkwerk zal het Jeanne niet hebben gekost om de Kloos uit het vers dat hij haar toezond te verstaan. In het briefje dat volgde op Kloos' vers, schreef Jeanne – alsof het een heftige emotie gold - in potlood:

Kunt U zich in den toestand denken van iemand, die met het leven heeft afgedaan?
 In dien toestand ben *ik*. Het leven zegt mij niets meer, ik verlang niets, ik wil niets meer. Wat het lot mij geven kon, heeft het mij gegeven, in sommige opzichten *te* veel. Ik ben blasée... ik ben oververzadigd... Ik heb er genoeg van, van Bals, van partijen, van al het wereldsche gedoe. Ik heb van *alles* genoeg. Neen! maar dat is *niet* waar! Eén ding is er, dat mij aan het leven bindt. De Kunst. *Uw* kunst. – Uw kunst, Die de hoogste is. Uw grootheid vervult mijn geest, gelijk de zon het gansche wereldheelal vervult. In den glans Uwer grootheid ga ik met blinde ogen...Schrijf mij *niet* terug, bid ik U. En verscheur mijn brieven. Ik ben met uw vers volmáakt gelukkig...⁹¹⁰

Kloos, die zojuist van mevrouw Versluys te horen had gekregen dat hij Lucie moest vergeten, stortte zijn hart uit bij zijn vriend Witsen, die hem daags daarop uitnodigde voorlopig naar Ede te komen. Het gevaar voor Kloos' dronkenschap was volkomen geweken en zelfs Betsy, die destijds toch heel wat staaltjes van Kloos' dronken gedrag had waargenomen, zag hem graag komen. Aan de freule in Den Haag had Kloos laten weten Kloos dat hij vanaf 1 februari niet te Bussum, maar te Ede verbleef.⁹¹¹

Ongetwijfeld werd op Villa Zonneberg door Kloos met zijn vriend en diens echtgenote uitvoerig stil gestaan bij Kloos' romance met Lucie Broedelet, maar het gesprek zal zich geleidelijk aan hebben verschoven naar Kloos' mogelijk nieuwe vlam, die hem tot zijn grote verdriet gebeden had haar niet meer te schrijven en hem bovendien had verzocht al haar brieven te verscheuren. Moest hij beide verzoeken wel serieus nemen, vroeg Kloos zich af. Voortdurend kwam hij in de verleiding een van haar verzoeken te negeren; een briefje aan haar lag al in concept klaar:

Geachte Freule,
 Vergeef mij mijne vrijmoedigheid nu ik waag met beleefdheid U het voorstel te doen, mij eenige Uwer onuitgegeven verzen te willen doen toekomen om daaruit een keuze te mogen doen voor een der eerstvolgende afleveringen van de Nieuwe Gids.⁹¹²

⁹⁰⁹ Kloos 1913, p. 304-305.

⁹¹⁰ Kloos en Reyneke van Stuwe 1927, z.d. [26 januari 1899], p. 9.

⁹¹¹ Ibid., 13 maart 1899, p. 10-11.

⁹¹² Kloos en Reyneke van Stuwe 1927, z.d. [26 januari 1899], p. 11.

Maar het briefje bleef in portefeuille, want zeldzame coïncidentie, zo schreef Kloos haar, nam zij zelf het initiatief en stuurde hem een aantal verzen die kennelijk waren bestemd voor opname in *De Nieuwe Gids*. Heel mooi, echt gevoeld en origineel gedaan, schreef hij haar naar aanleiding van haar zending verzen waarvan hij natuurlijk een aantal opnam in het komende aprilnummer. In haar vers 'Mist' zal Kloos veel hebben gevonden dat hem deed terugdenken aan Lucie Broedelet. Ook haar verzen had hij nog maar kort daarvoor in zijn blad opgenomen en konden heel goed wedijveren met de verzen van de Haagse freule. Ter illustratie het eerste kwatrijn van het vers 'Mist':

De Maartsche treurdag sombert àl maar voort...
 Een dun, wit-killig waas floerst laag de velden over,
 De wind, die even zucht door 't reeds ontluikend loover,
 Sterft steunend weg, droef als een afscheidswoord.

Kloos, die in zijn relatie met vrouwen tot nu toe weinig succesvol was geweest, deed haar - in een poging deze freule wél in zijn dichterlijke netten te strikken - de volgende bekentenis:

ik heb Uwe brieven van een poos geleden nog niet verscheurd, ofschoon gij het mij verzocht hadt. Maar als U 't nogmaals verlangt, beloof ik U bij deze plechtig dat het gebeuren zal. Ik deed het nog niet, omdat zij mij te zeer hadden getroffen. Getroffen met wat? Dat zou ik onmogelijk weten te zeggen; duizend gedachten zijn door Uwe brieven in mij opgekomen en weer vergaan, zonder dat ik er ééne ten slotte vasthouden kon. Want ik mag niet het voorrecht hebben, U anders te kennen dan uit Uw mij zoo sympathieke werk. Geloof mij daarom als ik u zeg: 't is het eenige wat ik durf vragen: Voor iemand als ik, die geheel alleen sta op de wereld, hebben Uwe woorden geklonken als een vriendelijke stem in een mooien droom, verstoor nu, wat ik U bidden mag, die droom niet, al zouden Uwe woorden ook slechts schalk spelende scherts geweest zijn: de illusie was *te mooi*.⁹¹³

Kloos was tevreden over zijn brief. Hij wilde niet, net als eerder met Lucie Broedelet, voor een tweede keer lange tijd aan het lijntje worden gehouden zonder dat het uiteindelijk op iets zou uitlopen. Bovendien, zo hield Kloos zich voor, herkende hij in de poëzie van Jeanne kwaliteiten die hij bij voldoende begeleiding naar een hoger plan kon tillen. Zo maakte hij zichzelf maar wijs in Jeanne beduidend meer capaciteiten te zien dan in Lucie destijds. Zo zou zij niet alleen voor Kloos, maar mogelijk ook voor de Nederlandse dichtkust niet verloren gaan.

Willem en Betsy, bij wie Kloos nog steeds logeerde, namen de brief ongetwijfeld nog eens kritisch door, en gaven dan toch hun fiat aan Kloos' epistel. Zo onzeker was de dichter kennelijk dat hij advies vroeg bij het opstellen van zijn brief. Maar voor de freule zou het duidelijk zijn: hij stond alleen op deze wereld en haar woorden aan Kloos hadden geklonken als in een mooie droom. Veel speelruimte was er voor haar niet. Natuurlijk kon ze volharden in haar verzoek haar brieven te verscheuren, waarmee zij op een nette manier aangaf dat van een intiemere kennismaking geen sprake kon zijn. Deed ze dat niet, dan behoorde een

⁹¹³ Ibid., 13 maart 1899, p. 10-11.

rendez-vous tussen hen beiden zeker tot de mogelijkheden. Na een week kwam voor Kloos het verlossende woord:

Want ik mag niet het voorrecht hebben, U anders te kennen dan uit Uw mij zo sympathieke werk. Dus... U zou mij persoonlijk willen leeren kennen...? Stellig zou ik wel eens gekomen zijn, ware ik innerlijk en uiterlijk zo onbeduidend niet, als ik mij dat voel... maar gòed,-ik wil dan komen, omdat, zooals ik U al schreef, ik met al het wereldsch gedoe heb afgedaan en mij dus ook niet meer storen kan aan de conventie. [...] Ik zal komen, wanneer U terug is in Bussum, en dan krijg ik Uw vers. Nóch eens een vers van u aan mij... o, ik droom, ik droom er van...⁹¹⁴

Jeannes antwoord bracht de nodige opwinding teweeg in Ede, waar Kloos nog steeds verbleef. Zijn wat meer 'wereldse' vrienden konden Kloos, die zich afvroeg hoe en wat en wanneer, nu goed ter zijde staan. Ook was er het probleem van het eeuwige 'muntje' dat Kloos ten enen male niet bezat. Witsen zorgde voor het laatste en Betsy zal hem hebben geadviseerd wat de ontmoeting betrof. Maar zo ingewikkeld lag dat niet wanneer een dame aangaf zich niet te storen inzake van conventies. De volgende dag schreef hij, gesouffleerd door Betsy Witsen, aan Jeanne, die hij uitsluitend kende uit haar poëzie en brieven:

U kon me, geloof ik, geen meer werkelijk geluk gegeven hebben op 't oogenblik, dan ik gisteren heb gekregen door Uw brief. [...] maar zoodra ik weer in Bussum ben zal ik het U dadelijk doen weten; schrijft u mij dan met welken trein U komt, dan zal ik U van de spoor halen. Maar geeft U dan een herkenningsteeken, waardoor ik U opmerken kan. Wij kunnen dan of wandelen gaan, b.v. naar Hilversum of naar mijn kamer op Parkzicht gaan, juist zooals u dat verlangt.

Terug in Bussum zette Kloos de correspondentie aan de freule voort en schreef hij haar het bange gevoel te hebben dat zij zich alsnog zou bedenken. Ook was zij het die ervoor zorgde dat hij zich zo heel anders voelde dan andere dagen.⁹¹⁵ Jeanne aarzelde geen moment en schreef hem: 'Neen! ik zal mij niet bedenken! Ik zal werkelijk komen.' Waarop Kloos onmiddellijk reageerde: :

Mag ik zeggen wat ik meen? U is een magicienne, -'t juiste Hollandsche woord weet ik hier niet voor op het oogenblik. Want uw briefje kwam zoo even en heeft mij het onderste boven gekeerd. Ik was eerst vanmorgen kalm en inwendig – stil, alleen met een zacht tikje weemoed nu en dan omdat ik zoo lang niets had gehoord uit 'den Haag'. Maar nu is Uw brief gekomen en ik ken mezelf niet meer.⁹¹⁶

Kloos realiseerde zich te elfder ure dat het in verband met de paasdrukke wellicht overvol was op de stations en hij zijn invitatie van maandag 3 april beter kon verschuiven naar woensdag de vijfde. Zo kon hij op zijn paasbest bij de Witsens nog wat nagenieten van zijn

⁹¹⁴ Ibid., z.d. [21 maart 1899], p. 11-12.

⁹¹⁵ Ibid., 22 maart 1899, p. 12-13.

⁹¹⁶ Ibid., 27 maart 1899, p. 13-16.

daadkrachtige aanpak. Als Jeanne op het station arriveerde, zo schreef hij haar, zou hij daar zijn en moest ze uitzien naar een wat lange man, gekleed in een donkere manteljas.⁹¹⁷

Nog diezelfde avond van vijf april deed Kloos uitvoerig verslag aan Willem en Betsy van zijn ontmoeting met de Haagse freule. Kloos' brief bracht ongetwijfeld naast blijdschap ook opluchting bij de Witsens, want de vriendschap met Willem kende ook zijn duistere kanten. Nu verkeerde Willem in een jubelstemming en maakte hen deelgenoot van zijn ietwat onzekere schreden op het pad van de liefde:

Ik ging op den bepaalden tijd naar 't station, keek, maar kon niemand onderscheiden (daarvoor ken je me wel). Maar toen het een beetje leeger werd, en ik door bleef kijken, zag ik op eenigen afstand een aangenaam, vriendelijk lachend, een klein beetje verlegen gezichtje, dat naar mij keek, terwijl het op de zelfde plaats bleef. Ik zette mij natuurlijk toen in beweging, om er naar toe te loopen, maar voor ik dat kon uitvoeren, kwam het met zachte bewegingen naar mij toe, en ik hoorde zoo iets vragen, met zachte, een beetje weifelende stem, of ik Meneer Kloos was. Ik drukte even de half uitgestoken hand, en zei: Freule, ik ben heel blij, dat U gekomen is. Wil U misschien instappen... buiten staat een rijtuigje. Zij knikte, en wij liepen het station uit en gingen het rijtuig in. Er werd weinig gesproken: alleen zei ik op zachtvriendelijken toon een paar gewone dingen, en stelde haar voor ergens buiten te gaan koffiedrinken, waarop ze knikte. Wij reden naar 'Jan Tabak' en gebruikten daar een beetje spijs en koffie, waarop ik haar voorstelde naar mijn kamer te gaan. Ze zei 'heel graag' en ik was heel blij daarom, want ik voelde intuïtief, ik moest even met haar onder vier oogen zijn. We gingen toen een oogenblik wandelen in het bosch van Bredius, totdat het rijtuigje zou gekomen zijn, en reden toen naar Parkzicht, waar ik na een uurtje zittens en onverschillig pratens (terwijl wij allebei natuurlijk aan wat anders dachten) plotseling haar hand nam, en bedaard en zacht, maar zonder aarzeling me declareerde. Ze zei 'ja', en zoo ben ik nu op eens een geëngageerd mensch geworden, en voel me daar enorm gelukkig in; en ik hoop en vertrouw, dat jij en Betsy mij daarmee feliciteeren willen. Zeg aan Betsy, dat Jeanne heel lief en zacht is, precies het tegenovergestelde van Mieb, die me van tijd tot tijd een rilling van repugnance over mijn rug deed gaan over haar gesaccadeerde manieren, afgewisseld door een, zoo 't mij scheen, loerend soort van slaperigheid. Dat was, dunkt mij, geen echte vrouw. Om vijf uur zijn wij naar Amsterdam gegaan, om haar zóó een eindje te brengen op die lange reis naar den Haag. Ze zei van tijd tot tijd, prettig-zacht en zonder opwinding, een erg gevoeld en lief ding: we aten in't Panopticum, heel alleen in een zaal, maar gebruikten ook weer bijna niets en ik bracht haar om zeven uur naar spoor. Een van haar laatste gezegden was, zacht en bedaard en gevoelig, dat ze heel blij was en dankbaar, dat alles zoo goed was gegaan, want dat ze het dien morgen niet had durven hopen. Verder heelemaal geen praatjes over mama of toekomst, of zoo iets, bij haar. Dat vond ik erg mooi. Dat vond ik heel echt- en diepgevoeld van haar. Je moet de zuiverheid van zoo'n dag niet storen door zulke noodzakelijke en praktische dingen, die later toch van zelf komen,

⁹¹⁷ Montijn 2000, p. 162-164.

en dan, op zichzelf en met de daarbij behorende sentimenten en gedachten gezien, even mooi kunnen zijn, als de dag van gisteren op zichzelf was, maar waar je geen ratjetoe of amalgama van moet maken, met heel andere en diepere dingen, zoals die van gisteren, die je er dan buitendien soms voor de helft meê bederven zoudt. Nu, beste Wim, nu weet je geloof ik, alles wat er op het oogenblik te vertellen is. Het is nu bij mij aan 't bewust en vastworden, en ik geloof wel, dat ik gelukkig kan worden: alles wat ik tot dus verre ondervonden heb, lijkt me nu een beetje banaal en ordinair aan: nu komt het echte moet ik gelooven, pas. Ik heb haar vandaag ronduit en vast geschreven (in proza) en van avond of morgenochtend heeft ze mij beloofd, dat ze mij zou schrijven. Geloof, met Betsy, in mijn hartelijke (en dankbare vriendschap). Hier is mijn hand: schud haar maar eens, als je wilt.⁹¹⁸

En wat een verschil met die andere 'verloofdes':

Jeanne's brieven zeuren gelukkig helemaal niet, ze zijn vriendelijk gepassioneerd en er zit geen idioot-koude, dwingerige wil achter, zoals achter die van Mej. P. Zeg aan Betsy dat Jeanne heel lief en zacht is, precies het tegenovergestelde van Mieb. [...] Dat was, dunkt mij, geen echte vrouw. [...] O, ja, Jeanne is volstrekt niet leelijk! Ik vind dat ze een heel aangenaam en aardig gezicht heeft, en een goed figuur ook. [...] En ze ging Woensdag hartelijk lachen, als ik een mop zei. Alleen haar uitspraak is een beetje leelijk: maar daar wen je wel aan. Ze is wat langer dan Betsy, maar toch allesbehalve een reuzin. Dit laatste is gelukkig, want van reuzinnen heb ik een onberedeneerde afkeer.⁹¹⁹

Kloos' brieven aan zijn aanstaande waren vrij openhartig. Jeanne was nog maar net terug in Den Haag of haar kersverse verloofde veroorloofde zich de volgende ontboezeming:

Ik heb je zóó lief, dat het liefste wat ik zou willen doen *dít* is: Ik zou voor je willen gaan liggen op den grond, met de handen voor mijn gezicht, en dan wou ik zoo verschrikkelijk graag, dat je mij trapte en sloeg met je aanbiddelijke voetjes en handjes, tot je mij pijn deê. Als dit gebeurde en ik voelde de pijn, dan zou ik plotseling je goddelijke voetjes in mijn beide handen grijpen en ze kussen, lang en wild, alsof ik ze óp-at.⁹²⁰

Jeanne, met haar 'goddelijke voetjes', snelde kort daarop naar haar verloofde en pension in Bussum, en verbleef daar een tijd lang. Haar fiancé stelde haar al snel voor aan al zijn bekenden. Bij de Van Eedens, waar Kloos zijn verlofingskaart zelf had langs gebracht, werd het stel prompt op de thee gevraagd. Van Eeden stelde zich uiterst beminnelijk op, aldus Kloos. 'Hij voert vast wat in 't schild,' schreef de argwanende Kloos naar Ede.⁹²¹ Van Eeden deugde niet, zo schreef Kloos aan Jeanne, en hij gaf haar de volgende instructie mee:

⁹¹⁸ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 6 april 1899, Witsenarchief, KB Den Haag, 75 C 51.

⁹¹⁹ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 9 april 1899, Witsenarchief, KB Den Haag, 75 C 51.

⁹²⁰ Kloos en Reyneke van Stuwe 1927, d.d. 6 april 1899, p. 23-24.

⁹²¹ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 22 april 1899, Witsenarchief, KB Den Haag, 75 C 51

Als we bij Van Eeden gaan thee drinken, zooals je weet, dan zou je mij een groot plezier doen, als je door beleefde vormelijkheid hem een beetje op een afstand hield. Want hij hoort heelemaal niet tot mijn goede vrienden: hij heeft inwendig het land aan mij. [...] Dus graag zou ik hebben, dat je tegen Van E. deed als tegen een vreemde meneer, die zijn hoed voor je afneemt. Hij vraagt ons toch nergens anders om dan uit nieuwsgierigheid om je eens op te kunnen nemen op zijn gemak. Buitendien zullen we in ons verdere leven nagenoeg nooit iets met hem te maken krijgen. We zien elkander tegenwoordig bijna nooit; Zo ééns in de drie maanden kom ik wel eens een partijtje bij hem schaken, als hij toevalligerwijze mij heeft ontmoet en het vraagt.⁹²²

Een maand later las zijn Jeanne in Den Haag dat zij op de Villa Dennekamp niet in de smaak was gevallen. Hoe kon dat nu, vroeg Jeanne zich af: 'Wat je over de van Eeden's schreef, ja, prettig vind ik dat niet. Maar 't zal wel zoo zijn als je zegt, want ik ben toch niet stroef of strak of onvriendelijk geweest, tenminste niet zoo dat ze er een beleefdheid om moesten verzuimen, dat ten eten vragen bedoel ik.'⁹²³

Dat had naar Kloos' mening natuurlijk niets uitstaande met haar, maar alles met hem: 'Van E. heeft inwendig het land aan mij, en mij dat meermalen getoond. En nu ziet hij in eens naast mij gerezen, hij begrijpt heelemaal niet vanwaar, (hij heeft, toen iemand hem vertelde, dat ik met jou geëngageerd was, nijdig uitgeroepen: 'hoe komt Kloos aan dat meisje?'). Een ander mensch waar hij heelemaal niet bij kan, en waardoor mijn heele Zijn wordt verdubbeld in kracht.'⁹²⁴

Van Eeden kon wat Kloos betrof niets meer goed doen. In die vijf maanden aan de Nieuwe 's-Gravelandseweg moet Van Eeden hem wel heel diep hebben gekwetst, want Kloos zou voortaan iedere toenadering van Van Eedens kant vermijden. De afhankelijkheid in die maanden in Utrecht en bij de Van Eedens kon alleen nog worden uitgewist wanneer Kloos volledig van hem wist los te komen. Bovendien, schreef hij, 'had hij toch heel veel lievere vrienden dan die Van Eeden', die droogjes in zijn dagboek optekende: 'Kloos en zijn meisje waren er.'⁹²⁵

Onder die lievere vrienden rekende Kloos naast Willem Witsen en Hein Boeken ook Jan Hofker, over wie hij zijn verloofde schreef: 'Daar heb je misschien wel eens iets van gelezen. Zijn vrouw is een lief vrouwtje, die ik nauwelijks ken. Maar Hofker, voor mij is hij Jan, is groote vrienden met Boeken en Witsen en een heel beminnelijk en zuiver mensch, dien je ook wel aardig zult vinden naar ik denk.'⁹²⁶

Ondertussen wachtte de familie van Jeanne in Den Haag vol ongeduld op de beroemde dichter en aanstaande schoonzoon en – zwager. Jeannes broer Jacobus, Co voor de intimi, die als twintigjarige de beroemde dichter in de zomer van 1897 in Bussum al eens had opgezocht, liet uit Pretoria weten zo zijn bedenkingen te hebben bij het aanstaande huwelijk van zijn zus:

⁹²² Kloos en Reyneke van Stuwe 1927, d.d. 1 mei 1899, p. 131-133.

⁹²³ Ibid., z.d. [8 juni 1899], p. 167.

⁹²⁴ Ibid., 8 juni 1899, p. 162-163.

⁹²⁵ Van Eeden 1971, dl. I, maandag 15 mei 1899, p. 461.

⁹²⁶ Kloos en Reyneke van Stuwe 1927, z.d., [1 mei 1899], p.132.

Ik zie in hem den merkwaardigen, vreemd-alleenstaanden man, den meesttijds onbegrepene, met een leven achter zich even schoon als vulgair. Ik ken zijn leven, zooals velen dit doen, dus oppervlakkig, want ik ken zijn ziel niet en weet nièt of die in banaal genot geleden heeft. Ik acht hem groot door wat hij in zijn jeugd heeft voortgebracht en door de helderheid van zijnen geest, de merkwaardige precisie in uitdrukking der gedachte. Maar ik weet nièt of hij een goed echtgenoot zijn zal.⁹²⁷

Over dat laatste maakte noch Jeanne noch moeder Reyneke zich enige zorg. Kloos, die als kunstenaar gewoon was met het weinige dat hij ontving rond te komen, zou zich zeker weten te voegen in een huwelijk vol matigheid en soberheid. Bovendien werd er gearrangeerd dat Jacqueline, Jeannes drie jaar oudere zus, met het voltrekken van het huwelijk van haar jongere zus het ouderlijk huis spoedig zou verlaten en zou intrekken bij de jonggehuwden om het tweetal met raad en daad bij te staan.

32.4 Naar Den Haag

Kloos, als altijd zonder geld, wist wat vertaalwerk te krijgen en met de opbrengst daarvan reisde hij af naar Den Haag om zich daar te vestigen en na een maand of drie te trouwen. Kloos, die volledig in beslag werd genomen door zijn aanstaande huwelijk, bekommerde zich naar de mening van zijn mederedacteur Boeken maar matig om de zaken rond het tijdschrift, zoals hij hem bij herhaling liet weten. Zoals Kloos destijds Verwey had verweten zich te weinig in te zetten voor *De Nieuwe Gids* was het nu aan Boeken om Kloos op zijn verantwoordelijkheden te wijzen:

Het speet me wel dat je gisteren niet kondt. Ik dacht dat je misschien juist nog op de doorreis zou kunnen. Van Looy is toen alleen geweest. Hij was vol klachten: wij moesten meer menschen vragen om medewerking enz. [...] Schrijf je mij eens gauw uit den Haag. [...] Ik geloof dat Jan Hofker een stuk heeft; die woont in de Batjanstraat. Zou je dien misschien niet vragen. Zijn nummer is natuurlijk bekend aan het telegraafkantoor.⁹²⁸

Maar het bracht bij Kloos maar weinig actie teweeg. Hein hield vol en trok bij Kloos aan de alarmbel. Nu was het niet Van der Goes die zich zorgen maakte om de kopij, maar zijn mederedacteur Hein Boeken die moest constateren dat het komende nummer nog maar nauwelijks was gevuld:

Ik heb nog helemaal niets van je gehoord sedert je in den Haag bent. [...] Vanochtend was ik even op de drukkerij en hoorde van Gaarlandt dat er maar 36 pag. voor de NG waren. Heb jij nog een kroniek. Zoo niet, schrijf dan dadelijk dat de aflevering moet gevuld worden met Carnaval van Broedelet tenzij je nog iets anders weet.⁹²⁹

⁹²⁷ Brief van Jacobus E.A. Reijneke van Stuwe aan mevrouw H.W.C. Reyneke van Stuwe, z.d. [Pretoria, begin mei 1899], Johannesburg Public Library.

⁹²⁸ Brief van Hein Boeken aan Willem Kloos, d.d. 26 september 1899, Nieuwe Gidsarchieef, KB Den Haag, 69 E7

⁹²⁹ Brief van Hein Boeken aan Willem Kloos, d.d. 4 oktober 1899, Nieuwe Gidsarchieef, KB Den Haag, 69 E7

En weer moest er een brief van Boeken naar de Haagse Franklinstraat overheen; Hein werd er bijna wanhopig van:

Antwoord mij nu vooral ook eens op het volgende, waar ik je allang over wil schrijven. Wij moeten ernstig samen beraadslagen wat er voor de NG kan gedaan worden. We staan immers voor het feit dat er bijna geen inzendingen komen. Dit komt voor een groot deel door dat men algemeen meent dat jij niemand meer antwoordt [...] Jij hebt wel is waar door naar den Haag te gaan wonen het vergaderen veel bezwaarlijker gemaakt, maar wij moeten noodzakelijk vergaderen.⁹³⁰

Kloos die met zijn hoofd in de wolken liep, dacht niet aan vergaderen, maar aan de kennissen die zij van Jeannes kant nog allemaal dienden te bezoeken. Maar Hein bleef aandringen en was er vast van overtuigd dat een overleg tussen hen onontbeerlijk was. 'Zou je nu deze Zondag kunnen komen vergaderen [...] Ik ben een stukje begonnen over 'Burgerlijke Poëzie' om eens eindelijk een eind te maken aan dat gezwets van Gorter en Henriëtte van den Schalk, die beweeren dat alle poëzie, die niet socialistisch is burgerlijk is.'

⁹³¹

Kloos liet het opnieuw afweten. Het was ook een gescharrel voor Willem om zonder een cent op zak een huwelijk voor te bereiden en dan ook nog reisgeld uitgeven om in Amsterdam Boeken te moeten aanhoren. Daarnaast had hij ook een aantal vervelende zaken aan zijn hoofd, zoals duidelijk wordt uit een brief aan die andere hechte vriend Witsen - die hij eigenlijk ook een beetje aan het verwaarlozen was - uit de Haagse Franklinstraat waar hij tijdelijk een kamer had gevonden en die hij ook uitvoerig informeerde over zijn financiële vooruitzichten. Eindelijk dan was hij ook in Amsterdam geweest, zoals eveneens uit de brief blijkt, om met Hein te vergaderen. De brief volgt hier in extenso en maakt opnieuw duidelijk dat het voor Kloos ook in huwelijkse staat geen vetpot werd:

Ik was erg blij, dat je werkelijk mijn getuige wilt zijn. Ik beleef een tijd van verschrikkelijke emoties, die niet altijd aangenaam zijn. Zoo hoorde ik gisteren in Amsterdam, waar ik met Jeanne heen was gegaan, om bij Hein en Dientje te eten, dat het volgende praatje over mij rondloopt: Ik zou wonen op kamers in de Amstelstraat, met mijn maitres, die rijderes is bij Carré. Verster hoorde dit van Linn in Bussum, die het weer had van zijn oom Witsen. Verster is toen naar Amsterdam gegaan naar den parfumeur in de Amstelstraat, waar ik heette te wonen. Die hebben hem verwezen naar Bas Veth, waar Mevr. Bas Veth, toen Verster er over begon, positief verzekerde, dat mijn engagement af was. Nu is het zonderlinge dat ik noch Bas Veth, noch zijn vrouw in de verste verte ken, dat ik dien naam, een jaar of wat geleden, alleen wel eens in de krant heb gezien. In den Haag teruggekomen, met vervelende gedachten en nog even naar Jeanne's kamer meêgaande, vond ik daar jouw brief, die, je begrijpt wel, mijn verdrietige stemming niet op heeft gelucht; ik had, wat je nu schrijven moest, al lang zien aankomen: ik heb, rondit gezegd, eigenlijk nooit goed begrepen, hoe jij, die je huishouden te verzorgen hebt, mij zoolang hebt

⁹³⁰ Brief van Hein Boeken aan Willem Kloos, d.d. 17 oktober 1899, Nieuwe Gidsarchieef, KB Den Haag, 69 E7

⁹³¹ Brief van Hein Boeken aan Willem Kloos, d.d. 13 november 1899, Nieuwe Gidsarchieef, KB Den Haag, 69 E7

kunnen helpen. Maar de waarde van je hulp, en het persoonlijk gevoel, dat er achter moest zitten, viel mij daardoor des te meer in het oog. Als ik je mondeling sprak, zou ik je veel meer kunnen zeggen, dan ik nu aan het papier toevertrouwen kan. Maar *dit* kan ik hier toch wel zeggen, dat Jeanne's inkomen tegenwoordig f 700 bedraagt, wat zij geheel met schrijven verdient. Kapitaal is er niet, dus de toekomst ziet er niet zoo licht uit, als men van buiten-af zou meenen misschien. De prijs van het pension voor ons tweeën is f 75 per maand, zonder de wasch. Mijn eigen inkomen bedraagt f 600 van de N.G, en dan heb ik nog een jaar lang f 25 per maand te wachten van W. Versluys maar wanneer hij daarmee beginnen zal, weet ik niet precies. Ik zeg je dit alles, natuurlijk *onder ons*, geheel onder ons. Over mijn finantiële aangelegenheden zal ik nu verder maar zwijgen, als je 't goedvindt. De toekomst is wel onzeker, maar wij zijn beiden niet zonder goeden moed. Zooals ik al gezegd heb, ik vind het heerlijk, dat je getuige wilt zijn. Donderdag 21 Dec. teekenen wij aan: dan hooren wij het uur van het huwelijk: dat schrijf ik je dan, en meld jij dan het uur van je komst in den Haag. Dan word je met rijtuig van het station gehaald. Alles zal verschrikkelijk eenvoudig zijn: ongeveer als bij Coorengel, denk ik. Dus richt je kleeding maar in, zooals je 't het best vindt: natuurlijk wel een hooge hoed.⁹³²

Witsen, die Kloos als huwelijgscadeau discreet honderd gulden toestopte, was samen met de kersverse doctor-en-echtgenoot Boeken, zijn getuige.⁹³³ Kloos had bij Boeken al lopen bedelen om zijn trouwkostuum: 'Met veel plezier zal ik je mijn gekleede jas voor je trouwdag leenen,' zo schreef Hein hem, 'maar 14 dagen lang kan ik haar niet goed missen vooral daar ik haar met Kerstmis nodig heb. Voor het aanteekenen hoef je je niet bijzonder te kleeden, dat gaat zonder eenige plechtigheid.⁹³⁴ 'Vooral in de winter dan heb je toch een overjas aan.'⁹³⁵ En wat je huwelijk betreft, liet hij Kloos vervolgens weten: wij zullen ruimschoots vóór 12 uur bij de familie Reinke van Stuwe aan huis zijn en het pak zal ik je dinsdag aan je nieuwe adres sturen.⁹³⁶

Op 4 januari 1900 trad Willem Kloos, in de door Boeken gestuurde broek en jas, in het huwelijk met Jeanne Henriette Reine van Stüwe, dochter van een beroepsmilitair die een fortuin had binnengesleept uit de suiker in Semarang en nog bij zijn leven de familienaam had laten wijzigen in Reijneke van Stuwe. Al spoedig na haar geboorte, in 1874, kwam Stuwe met zijn gezin naar Nederland. Door de crisis in de suiker werd hij geruïneerd. Toen Stuwe overleed, vestigde zijn weduwe zich met de drie kinderen in Den Haag.

⁹³² Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. [17 december 1899], KB 75C51 68.

⁹³³ Brief van Willem Kloos aan Willem Witsen, d.d. 26 december 1899, 75C51 69:

Je praktische hulp die je mij toezegt en die mij juist zo te stude komt. Want ik had naar Versluys willen gaan, om mij te helpen, *als voor mijn mooiste* en tegelijkertijd meest praktische huwelijgscadeau. De eenige moeite, die er nu bestaat, is om je even alleen te spreken. Wij kunnen dan gezellig en heelemaal vrij een poosje praten, wat ik sinds mijn engagement op 5 April eigenlijk nooit met je heb kunnen doen. Ik weet niet, of ik je al schreef, wie je medegetuigen zijn, behalve Hein. Een is de heer Van Langen, 51 jaar, en de andere Jan Roorda, een zwager van Jeanne, oud 34 jaar. Maar de laatste is nog onzeker omdat hij officier is, en dus verlof vragen moet.

⁹³⁴ Briefje van Willem Kloos aan Willem Witsen, Den Haag, Franklinstraat 44, 21 Dec. 99, KB 75C51 68:

'hedenmiddag aangetekend en dat het huwelijk zal plaats hebben op Donderdag 4 januari 's namiddags 1 uur. Meld mij svp het uur van je komst en aan welk station voor het rijtuig. Wil Betsy meekomen.'

⁹³⁵ Brief van Hein Boeken aan Willem Kloos, d.d. 13 december 1899, *Nieuwe Gids*-archief, KB Den Haag, 69 E7.

⁹³⁶ Brief van Hein Boeken aan Willem Kloos, d.d. 28 en 31 december 1899, *Nieuwe Gids*-archief, KB Den Haag, 69 E7.

Kloos en zijn jonge echtgenote betrokken na een korte huwelijksreis kamers bij de familie Usener aan de Regentesselaan en trokken zich terug in hun werkkamers. Visites maakten zij niet; daar hield Jeanne niet van en Kloos al helemaal niet. Bovendien had Jeanne het veel te druk met haar schrijfwerk: romans, novellen, essays, meisjesboeken, verzen en ook wel kritieken. Haar werktempo was enorm. Aan haar succesvolle debuutroman *Hartstocht* werkte zij van 3 oktober 1898 tot 14 januari 1899, zoals bleek uit een aantekening in het manuscript.⁹³⁷ Haar boeken vonden bij de pers een gemengd onthaal: men vond ze vlot geschreven, maar bovenal erg oppervlakkige amusementslectuur. Dat gold, wat Willem Kloos betref, zeker voor de oud-redacteur van *De Nieuwe Gids* Willem Paap, die Kloos en met hem de hele beweging van Tachtig recentelijk te kijk had gezet.

32.5 Vincent Haman

De advocaat en schrijver Willem Anthony Paap (1856-1923) zette in 1898 de Beweging van Tachtig publiekelijk te kijk met zijn sleutelroman *Vincent Haman*.⁹³⁸ Hij kende de beweging van binnenuit goed: in 1885 was Paap een van de oprichters van *De Nieuwe Gids*; later was hij betrokken bij zowel de doorstart van het tijdschrift als de lancering van het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, de concurrent van dat blad. Moest de Amsterdamse bankier en weldoener A.C. Wertheim (1832-1897) het twee jaar eerder nog ontgelden in *Jeanne Collette*, in *Vincent Haman* werd Lodewijk van Deyssel het slachtoffer. Dat kwam hard aan. Jan Hofker, zelf één van *De Nieuwe Gids*-ers, reageerde in een brief aan Willem Witsen als volgt op het boek van Paap: 'Het is een brutaal, verwoed, nijdig, hatelijk en grof boek. Paap heeft al die mensen in stukken willen scheuren en hun werk bespogen. Het is zoveel als litteraire uitmoording.'⁹³⁹ En met een dergelijke reactie stond hij niet alleen. Negatief oordeelden ook de heren critici. Dezelfde heren die nog niet zo lang geleden de Tachtigers fel bestreden, trokken nu één lijn met hen. Zo schreef Van Nouhuys dat Paap speculeerde op de lagere neigingen van het grote publiek, op de zucht naar 'klets' en 'schandaal', maar hij overhandigde tegelijkertijd de argeloze lezer de nodige sleutels om de personages in het boek uit de Amsterdamse wereld van 1898 te herkennen.

⁹³⁷ Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe-archief, Letterkundig Museum.

⁹³⁸ In februari 1879 betreft de ambitieuze Winschoter onderwijzer Willem Anthony Paap (1856-1923), de schrijver van dat ene boek over de Tachtigers, "*een behangsel-papieren kamer in de recht-stratige*" Amsterdamse Pijp. Als student in de letteren vindt hij in de collegebanken spoedig aansluiting bij onder andere Willem Kloos en Jacques Perk en weldra verschijnen zijn eerste artikelen in de kolommen van *De Amsterdammer* en *De Nederlandsche Spectator*. Als hij in de zomer van 1881 over de oprichting van de literaire club Flanor hoort, schrijft hij aan Frank van der Goes: "*Je hebt mij gezegd dat jullie in de loop van de week nog eens bijeen zoudt komen om over de topic of the day te spreken. Zou ik misschien van de party kunnen zijn?*". Samen met Kloos zwerft hij langs het ouderlijk huis van de doodzieke Perk aan de Reguliersgracht en informeert de Haagse Vosmaer nauwgezet over het verloop van Perks ziekte. Als Kloos bezig is met de samenstelling van Perks *Mathildecyclus* is het Willem Paap, zo verzekert hij Vosmaer, bij wie Kloos te rade gaat.

Toch wordt de schrijver van de satirische sleutelroman *Vincent Haman* (1898), die een jaargang lang zijn mederedacteur van *De Nieuwe Gids* is, door Kloos getypeerd als iemand met weinig psychische diepte en esthetische verfijning. Deze onlitteraire dilettant, aldus Kloos, bracht het ondanks zijn sterke ambitie zelden tot iets meer dan wat parodistische schrijfsels, maar slaagde er wel in dankzij zijn advocatenpraktijk een welgesteld burger te worden. Kloos' oordeel heeft Paap, die, in financieel opzicht een aantrekkelijke partij trouwt en zich vanaf 1901 geheel aan de literatuur wijdt, nooit vernomen. Hij sloot de deuren van zijn advocatenpraktijk aan de Keizersgracht en vertrok naar Duitsland. Zijn laatste jaren bracht hij al rentenierend door te Zeist.

⁹³⁹ Brief van Jan Hofker aan Willem Witsen, d.d. 8 december 1898. Witsenarchief, KB 75 C 51

Willem Kloos was not amused en Paap zou dat weten ook. Paap, die destijds, zoals Kloos in zijn recensie schreef, bij *De Nieuwe Gids* was weggestuurd omdat zijn literaire kwaliteiten te kort schoten, wilde met dit boek voor die daad wraak nemen.⁹⁴⁰ We volgen even Kloos' recensie:

Toen de heer Paap, nu dertien jaar geleden, wegens gebrek aan voldoende mate van literaire bekwaamheid, uit de redactie van *De Nieuwe Gids* werd gezet, bleef hem die val-van-hem duchtig dwars zitten, en hij wachtte, al verbeterend zijn maatschappelijke positie, met kalme volharding het oogenblik af, dat hij gemakkelijk zijn moedje kon koelen en een trap kon teruggeven voor 't onontkoombaar echec dat hem gewierd. Maar als hij 't maar met wat meer-dan-oppervlakkig, met wat werkelijk en blijvend talent had gedaan ! De geest toch van dezen schrijver heeft er zich bewust toe gezet om te schrijven, met de vaste bedoeling die en die personen te verkleinen waar hij kan; maar hij mist genoeg talent om buiten alle polemische bedoeling, buiten elke tendenz om, te maken een kunstwerk, dat als kunstwerk op zich zelf waarde heeft, een boek dat ook na tien jaar, als al deze uitsluitend-persoonlijke kwesties reeds lang zijn vergeten, nog gelezen zal worden om zichzelf wille alleen, een boek dat bewaard blijft in de gedachten der menschen, zooals alle goede boeken, omdat het kranig en waar is en mooi. Het heele boek is er op aangelegd, om het groote publiek, voor zooverre dit van schandaal houdt, met een mengelmoes van reusachtige verzinsels en microscopische waarheid een rad te draaien voor de geloovige oogen, totdat het gelooven gaat in zijn lekker genieten van zijdelingschen achterklap, datgene zelfs wat luid indruischt tegen de werkelijkheid, die is.⁹⁴¹

Ondanks of juist dankzij de kritiek was de eerste oplage van Paaps sensatieroman snel uitverkocht. Het grote publiek werd immers een kijkje in de keuken van Tachtig gegund door een koksmaat die, zij het korte tijd, in de potten had mogen roeren. Daarna bleef het tien jaar stil rond het boek en werd de tweede druk uit 1908 verramsjt. Er bestond geen belangstelling meer voor de wereld van Tachtig, tot dat Menno Ter Braak in de jaren dertig van de vorige eeuw aandacht vroeg voor de vergeten roman die hij aanpreeft als een 'modern boek', en dat is het nog steeds.

Want *Vincent Haman* is, ook al wilde de Kloos uit 1898 dat niet zo zien, meer dan alleen een boek over de Tachtigers of het leven van Lodewijk van Deysel. Paaps satire was ook de saga over de schrijversfamilie Haman, die aan de hand van drie generatie schrijvers door Paap werd geportretteerd. Het is vader Godevaert, Vincent de zoon en Jules de jongere neef. Daar tussendoor speelde de liefdesgeschiedenis van Vincent en zijn achternichte Esther Luzac. Maar het boek ging ook over woordkunst en navertellen, en is voor ons een

⁹⁴⁰ In de *Almanak* voor het jaar 1885 van het Amsterdamse Studenten Corps, waarvan Paap praeses was, had hij al eerder uitgehaald naar het Romeinse recht en de Bombono's. Iedere cultuur, zo betoogt Paap, in zijn beide *Nieuwe Gids* artikelen niet veel later, moet voor zichzelf bepalen wat gerechtigheid is. Het Romeinse Recht moet derhalve binnen de Nederlandse rechtswetenschap een veel minder prominente plaats innemen. Het klinkt allemaal heel plausibel. Jammer alleen van de fouten die erin staan. Zijn studievriend Frans Erens, die een jaar later promoveert op het 64 pagina's tellende 'meesterwerk' *Strafbare bevoordeeling van schuldeischers bij faillissement*, en het opdraagt aan zijn moeder, telt in commissie met de jurist Treub, er maar liefst twaalf. Het was overigens Paaps enige artikel waarvan zijn mederedacteuren meenden dat het plaatsbaar was.

⁹⁴¹ Kloos Literaire Kroniek, in: *De Nieuwe Gids* (1898-1899), Nieuwe Reeks IVe jrg., p. 213 -218.

tijdsdocument over de seksuele moraal en het Amsterdam van de jaren tachtig van de negentiende eeuw. En bovenal was het ook een geestig boek.

Paap deed nooit geheimzinnig als hem werd gevraagd of zijn personages naar het leven waren getekend; ja was Paaps antwoord. Maar wie waren dan Paaps modellen? Allereerst Karel Alberdingk Thijm, beter bekend als Lodewijk van Deysel. Hij stond model voor Vincent Haman, Paaps belangrijkste personage. Verder Van Deysels vrienden en bekenden: Willem Kloos als Moree, de latere socialist Frank van der Goes als Floris van Wheele, de schrijver-chemicus Van Deventer als Dr. Fleutge. André Jolles was Jules Haman en in *De Milde* herkende men Hein Boeken. Naar andere schrijvers en schilders was het voor Paaps lezers in 1898 nog wel eens raden, vooral als het om de oudere generatie ging. In de rol van *De Wilde* speelde Ten Brink mee en de oude Thijm, vader van Lodewijk van Deysel, kwam er in voor als Godevaert. Paaps personages waren dikwijls raak getekend:

In die dagen woonde in een afgelegen buurt op een behangsel-papieren kamer van de recht-statige Pijp de jonge Moree, een vijftal jaren ouder dan Vincent [...] Hij had enige sonnetten gepubliceerd. [...] Moree was student in de letteren, liep geen college, las veel in een beperkt aantal auteurs [...] tot diep in de nacht las hij [...] van het leven zag hij niets dan zijn kamer bij lamplicht.⁹⁴²

Dat kon niet missen: Kloos. Dit was de Kloos die zo uit Van Deysels *Gedenkschriften leek* gestapt: 'Kloos was student. Hij was echter niet een gewone student, doch een dichter, die toevallig ook student was. [...] Hij was dichter. Dat was hij en hoefde hij niet te worden.'⁹⁴³ Op 22-jarige leeftijd ontmoette Frank van der Goes, die toen al geruime tijd toneelkritieken schreef, de ook van het toneel gecharmeerde Van Deysel. Zo precies vertelde Paap in zijn *Vincent Haman* de werkelijkheid na. 'De twee jongelui, want ook Floris van Wheele was jong, twee en twintig jaar – [...] ontmoetten elkaar in de theaters bij premières, in de koffiekamers, in de cafés.'⁹⁴⁴

Voelde Paap voor de figuur Moree nog enige sympathie, Floris van Wheele werd, net als Vincent Haman, niet meer dan een karikatuur. Van Wheele was weliswaar 'van beschaafde familie', maar schrijven kon hij niet. Hij was in staat, aldus Paap, om:

op de vraag 'Floris, hoe laat is 't?' een artikel te schrijven van twintig pagina's druk. Je las het artikel; hoe laat het was, je kwam in een soort roes; in één dreun, in één draaijerige dreun [...] geen enkele uit de soes opwekkende verrassing was er in 't hele stuk. Behalve aan 't eind: daar was je inderdaad verrast, want je vroeg met verwondering: waarom gaat die man niet door, waarom scheidt hij nou uit?⁹⁴⁵

Waarom verdiende Van der Goes dit? Paap nam wraak. In september 1885, hun tijdschrift zou binnen zeer afzienbare tijd verschijnen, schreef Van der Goes aan Van Eeden over hun toekomstig mederedacteur van *De Nieuwe Gids*:

⁹⁴² Paap 1966, p. 59.

⁹⁴³ Van Deysel 1962, p. 655-656.

⁹⁴⁴ Paap 1966, p. 57.

⁹⁴⁵ Ibidem, p. 58.

Wanneer Paap deze ontzettende langdradige verhandeling op een vergiettest zet, en er het water uit laat lopen, en vervolgens de lange draden goed uitwringt, tot het een massa is geworden van ± één vel druks, en het opstel dan betitelt Taalfouten, of zo iets van die kracht, acht ik het geschikt om in de tweede of derde aflevering geplaatst te worden.⁹⁴⁶

Deze kwalificatie bleef natuurlijk niet geheim. Kwaad trok Paap zijn bijdrage in, dertien jaar later, zoals Kloos betoogde, sloeg hij terug. Verderop in Paaps roman werd Van der Goes opnieuw aangepakt. De typische Amsterdamse patriciër was inmiddels een overtuigd sociaaldemocraat en dat zou hij weten ook:

Van Wheele, lang-lijzig de benen en het lichaam, die dag uit dag in, met het geduld van een koe in de wei, herkauwde de woorden uitbuiting, kapitalisme, de uitbuiting van het kapitalisme, de kapitalistische uitbuiting, het uitbuitend kapitalisme, de kapitaliserende uitbuiting, door uitbuiting kapitaliserend, door kapitalisme uitbuitend.⁹⁴⁷

En daar tussendoor ontmoetten we die fijne snaak Dr. Fleutge:

met een uitgerafelde broek over schoenen, die nooit gepoetst waren, de tenen naar binnen, die navertelde wat hij bij de Duitsers over Plato had gelezen, en om gewicht aan het standje te geven, beweerde dat je daar in geen dertig jaar mee klaar kwam. Dr. Fleutge floot altijd, het was een vrolijke kerel.⁹⁴⁸

Dit kon alleen de *Nieuwe Gids*-er Charles van Deventer zijn. Want Van Deventer was berucht om zijn onverzorgde kleding en het was niet alleen Paap die dat destijds had opgemerkt. In het woningregister van Amsterdam merkte een gemeenteambtenaar over Van Deventer op: 'bediende', en corrigeerde dat later in 'doctor' met de verontschuldigende aantekening 'slechte manufactuur'.⁹⁴⁹ Over zijn eeuwige hoge hoed en paraplu, zijn eeuwige geneurie en gefluit werd onder de vrienden besmuikt gelachen. En dan natuurlijk Hein Boeken met z'n drank. Hofker schreef daarover in zijn eerder aangehaalde brief aan Witsen:

Hein komt er ook in, maar met een slecht weergegeven uiterlijk; alleen om van hem te zeggen, dat hij dom is en dat verbergt door met de lachers mee te lachen, en om te zeggen, dat hij Willem in alles meegaat, ook in een glaasje pakken (dit laatste heel even aangegeven; bon entendeur enz.).⁹⁵⁰

Hoe reageerden de modellen op Paaps sensatieroman? Lodewijk van Deysse's verhaal is inmiddels bekend. Hij ontkende het boek gelezen te hebben tot hij het 'toevallig' in 1939 in

⁹⁴⁶ Brief van Frank van der Goes aan Frederik van Eeden, d.d. 4 september 1885. Zie 's-Gravesande 1961, p. 35-36.

⁹⁴⁷ Paap 1966, p. 142.

⁹⁴⁸ Ibid.

⁹⁴⁹ Stadsarchief, bevolkingsregister: Eerste Boerhaavestraat 28, november 1891.

⁹⁵⁰ Brief van Jan Hofker aan Willem Witsen, d.d. 8 december 1898. Witsenarchief, KB 75 C 51

handen kreeg. De waarheid was een andere. Al in 1899 zette hij zich aan het schrijven van een recensie, die hij overigens niet zou voltooien:

Het misverstand van de Heer W.A.Paap is zoo triest, triest. De verachting, die hem treft is waarlijk onverdiend, en ik gevoel mij genoopt, – ofschoon, naar mijn mening, de boeken van de Heer Paap niet onder het bereik der letterkundige recensie zijn – iedere eerlijken man te verdedigen. De Heer Paap is niet zo gemeen als hij er uit ziet; hij onderscheidt zich alleen door ongelooflijk gebrek aan scherpzinnigheid in zaken der letterkunde.⁹⁵¹

Van Deysssel forceerde zich tot enige objectiviteit, maar maakte zijn verhaal niet af. Kloos kwam, zoals we zagen, met een felle publieke reactie die er niet om loog. Paap is een leugenaar, zo stelde hij verder, met 'zijn satyrisch smalende verdraaiing van personen en feiten, die ieder, gelukkig! zelf nog aan de levende werkelijkheid kan toetsen'.⁹⁵² De andere modellen reageerden eigenlijk niet. Van der Goes, prominent aanwezig in het boek, zweeg. Van Paaps boek raakte hij alleen maar gedeprimeerd. Van Deventer verstuurde eind december 1898 een opgewonden brief vanuit het verre Weltevreden (Batavia) aan Albert Verwey, naar wie men, evenals Frederik van Eeden, tevergeefs op zoek gaat in *Vincent Haman*:

Ik zie dat Kloos, het volgens recensies, infame boek van Paap heeft besproken. Inderdaad schijnt het mij moeilijk het ongelezen te laten. Paap zal bij velen, die half op de hoogte zijn, een onjuist – en dan zéér onjuist – begrip over de N.G. kring brengen, en mag men dat dulden? Victra Haman (sic) las ik zo min als jij.⁹⁵³

Frans Netscher zette Paap weg 'als een huisknecht die bij de "grote lui" heeft gediend, en na weggejaagd te zijn, gaat kwaadspreken van meneer en mevrouw, de gasten, de keuken en de wijnkelder, en zich wreekt door allerlei geheimpjes over te brieven'.⁹⁵⁴ Netscher kon gemakkelijk lollig doen, hij deed in *Vincent Haman* niet mee. Maar wat bezielde Paap om juist Van Deysssel tot zijn 'held' te maken? Voor Paap was Van Deysssel niet alleen de exponent bij uitstek van verwrongen woordkunst, maar ook de persoon Van Deysssel was hem antipathiek door diens hautaine en geaffecteerde houding en voor de schrijver van *Vincent Haman* was Van Deysssels bejegening van Paaps held Eduard Douwes Dekker, oftewel Multatuli, onvergeeflijk. Naast die vreselijke woordkunst vond hij, zoals gezegd, de man eenvoudig weerzinwekkend. En dat was wederzijds. Al in juli 1886 typeerde Van Deysssel hem als 'den dwazen Paap'.⁹⁵⁵ Hoe Paap over Van Deysssel dacht, was te lezen in *Vincent Haman*. Van meet af aan was het mis met de jongen: 'Na de rampzalige opvoeding

⁹⁵¹ Lodewijk van Deysssel over Willem Paap. Zie hierover Meijer 1959, p. 241-245. Ook in 's-Gravesande 1961, p. 527-529. Zie ook: Janzen en Oerlemans 1997.

⁹⁵² Kloos Literaire Kroniek, in: *De Nieuwe Gids* (1898-1899), Nieuwe Reeks IVe jrg., p. 213 -218

⁹⁵³ Brief van Charles van Deventer aan Albert Verwey, d.d. 27 december 1898, Verwey-archief, UBA, BC, Olim B47.

⁹⁵⁴ Schutte 1995.

⁹⁵⁵ Brief van Lodewijk van Deysssel aan Arnold Ising, d.d. 10 juli 1886. Zie: Prick 1968, p. 34.

die hij had gehad, kon er nog één dwaasheid gedaan worden: men kon het schrijfsel van het kind laten drukken, hem de noodlottige verbeelding geven dat het iets was.⁹⁵⁶

Willem Paap, afkomstig uit een zeer eenvoudig milieu, keek met een mengeling van jaloezie en afkeer naar de pedante Van Deyssel, die de dandy speelde en alles en iedereen bespote.

Vincent Hamans tegenpool was Esther Luzac, een achterrichtje van Vincent en de dochter van professor Luzac - de classicus Naber bij wie Kloos, Perk en Paap college liepen - stond model voor deze professor Luzac. Paaps portret van Naber was scherp en zeer natuurgetrouw, wist Hofker, die vervolgens opperde dat Esther, de vrouw in het boek, Saar de Swart - een beeldhouwster die in de vriendenkring van Tachtig geen onbekende was – verbeeldde.⁹⁵⁷ Een reactie van haar op het boek van Paap kennen we niet. ‘Tusschen de vele jongelieden,’ schreef Kloos later over haar, ‘bewoog zich een typische vrouw, een figuur, zooals men later een vrijgevochtene, een feministe zou noemen. Zij heette Sara de Swart, en was van vocatie beeldhouwster. Men, de omineuse “men”, heeft wel eens beweerd, dat Willem Paap Sara de Swart als prototype voor de gestalte van Esther Luzac heeft genomen in zijn *Vincent Haman*. Ik geloof echter dat niet. Want de bedaarde, lieve, verstandige Esther was mijns inziens het absolute tegenbeeld van de fladderende onbedwingbare, vrije pikante Sara de Swart, die zich nergens voor geneerde, niet om een glas te drinken met jongelui en niet om met hen plaats te bezoeken, waar men een vrouw in distinctie slechts zelden ontmoet. Zij was altijd samen met een vriendin, Anna Vis, en men was gewoon in den dagelijkschen omgang, te spreken van “Saar en Vis”.’⁹⁵⁸

In de lyrische passages bleek ook Paap zelf één van de modellen in het boek, of beter gezegd, deel van het model Esther Luzac: ‘Wat is Amsterdam toch mooi, zei Esther, toen zij het grachtje van de Groenburgwal voor zich zag met de smalle wallen [...] In de verte droomde er een ophaalbrugje van oude tijden.’ Of: ‘En over de klinkerweg langs de brede Amstelstroom wielden zij, bedoord wielend nu, in de richting van Amsterdam. Links, tussen laag in de weiden, onder bomen, groenig dromende boerderijen door, zonden in de verten de tinnen van Rijksmuseum en Volkspaleis; rechts kabbelde het water van de Amstel.’⁹⁵⁹

Willem Anthony Paap, een Groninger uit een arm Winschotens gezin, begon aan de typische loopbaan voor intelligente jongens uit lagere milieus: die van onderwijzer. Hij voltooide de kweekschool, was enige jaren hulponderwijzer, maar hield het lesgeven spoedig voor gezien. In april 1879 vestigde hij zich, 22 jaar oud, in Amsterdam om daar klassieke letteren te studeren. In de collegebanken aan de Oudemanspoort maakte hij kennis met de jonge dichters Perk en Kloos. Zij introduceerden Paap bij Vosmaer en al spoedig publiceerde hij in Vosmaers *Spectator*. Zijn contact met Eduard Douwes Dekker, het idool van veel jongeren, die hij in 1881 in Nieder-Ingelheim bezocht, was bepalend voor Paaps literaire ontwikkeling. Hij zag zijn held in de ogen, verruilde op instigatie van ‘Dek’ letteren voor rechten en trad toe tot een club jonge letterkundige vernieuwers. Toen Douwes Dekker in 1887 overleed, trok de

⁹⁵⁶ Paap 1966, p. 48.

⁹⁵⁷ Brief van Jan Hofker aan Willem Witsen, d.d. 8 december 1898. KB 75 C 51.

⁹⁵⁸ Meijer, 1959, p.234-235.

⁹⁵⁹ Paap 1966, p. 109.

weduwe Dekker bij Paap in. Tien jaar lang woonden zij in hetzelfde huis. Toen Paap in 1897 trouwde, verdween Mimi Douwes Dekker naar Ermelo. Paap trad in het huwelijk met Margaretha Petronella van der Schalk, de dochter van een steenrijke industrieel. Door zijn huwelijk raakte hij, die het als advocaat ook niet slecht had gedaan, in grote welstand. Werken hoefde hij niet meer. Paap liet zich uitschrijven als advocaat en wijdde zich voortaan uitsluitend aan de letterkunde. Tien jaar woonde hij in Duitsland en bij zijn terugkeer op vaderlandse bodem verscheen de tweede druk van *Vincent Haman*.

Met trots meldde Paap in zijn voorwoord bij de tweede druk dat zijn voorspelling uit 1898 was uitgekomen. Joris Haman, in werkelijkheid Van Hall, redacteur van *De Gids*, ontving in zijn huis aan het Vondelpark de nieuwe redactie van de *Revue*. De werkelijkheid was weliswaar een andere, maar de achtergrond van waaruit Paap dit schreef, was reëel. Uiteindelijk verzoenden de voorlopers zich met de Tachtigers. Volgens Paap was het hoe dan ook één grote geode familie: de Hamannen. Het zijn geen schrijvers, het zijn overschrijvers.

Toen *Vincent Haman* verscheen, waren de eerste stappen op de weg naar die verzoening gezet. In 1894, het jaar dat Paap weer even aan mocht zitten bij de Tachtigers, verscheen bij P.N. van Kampen te Amsterdam de bundel *Dichters van dezen tijd 1882-1894*, en bijeengebracht door mr. J.N. van Hall. In die bundel vindt men naast Gorter en Van Eeden de destijds bekende dichters als W.G. Nuhuys en Fiore della Neve. En Lodewijk van Deyssel, scherp bestrijder van Nederlandse letterkundige congressen, liet zich niet veel later, tijdens zo'n zelfde congres, door zijn vrienden en vijanden van toen eren en toejuichen. Het was precies zoals Willem Paap in 1898 geschreven had. De literaire rijen waren gesloten.